

Розділ III. ІННОВАЦІЙНІ ПСИХОТЕХНОЛОГІЇ ПІДГОТОВКИ ПСИХОЛОГА-КОНСУЛЬТАНТА ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

УДК 378.011.3-051:159.9

© І. С. Бойченко, 2017

І. С. Бойченко (м. Київ)

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ПРОФЕСІЙНОЇ САМОІДЕНТИЧНОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

Бойченко І. С. Теоретико-методологічні основи професійної самоідентичності майбутніх психологів. У даній статті здійснюється теоретичний аналіз проблеми ідентичності, самоідентичності та процесів їх становлення (ідентифікації, самоідентифікації). Подається роль ідентичності та процесів її формування у ході становлення ідентичності людини. Розглядаються підходи різних психологічних теорій до визначення ідентичності, ідентифікації, самоідентичності, самоідентифікації та професійної ідентичності, ідентифікації, професійної самоідентичності, самоідентифікації. Визначаються особливості становлення професійної ідентичності в юнацькому віці. Розглядається роль вищого навчального закладу в процесі набуття професійної самоідентичності майбутнім спеціалістом. Акцентується увага на необхідності врахування особливостей останньої у професійній підготовці майбутніх фахівців. Вказуються підходи до формування професійного образу особистості. Зазначаються різні види професійної ідентичності. Описується зв'язок професійної ідентичності з процесами професійного становлення. Зазначається вплив особистісного прийняття професії на ефективність становлення професійної ідентичності. Порівнюється становлення та зміст понять професійної ідентичності та професійної самоідентичності психолога. Розкриваються поняття професійної ідентичності та самоідентичності психолога. Пропонується варіант становлення професійної ідентифікації педагога та визначення поняття професійної самоідентифікації педагога. Визначаються рушійні сили професійної самоідентифікації, чинники (джерела) формування професійної ідентичності. Подається власне визначення понять професійної самоідентичності та самоідентифікації психологів, структура професійної самоідентичності майбутніх психологів. Вказується на визначальну роль професійної ідентичності та самоідентичності у професійній самореалізації юнаків.

Ключові слова: ідентичність, ідентифікація, самоідентичність, самоідентифікація, професійна ідентичність, професійна ідентифікація, професійна самоідентичність, професійна самоідентифікація, майбутній психолог.

Постановка проблеми. Останніми роками відбулося багато змін у нашому суспільстві, в суспільній свідомості та в індивідуальній свідомості кожної людини. Ці зміни у свідомості українства стають предметом дедалі пильнішої уваги вчених, передусім психологів. На сьогодні з'являються нові для нашої країни галузі професійної діяльності – практичної психології, яка дістає реальне втілення у створенні численних соціально-психологічних служб, психоконсультативних та психотерапевтичних кабінетів у різних сферах діяльності.

А відповідно зростає теоретична та практична значущість проблем професійного становлення майбутніх фахівців з психології. Причиною цього, з одного боку, є незадовільний стан системи навчально-професійної підготовки означених спеціалістів, її невідповідність сучасним запитам українського суспільства, зумовленим стрімким зростанням потреб психологічної практики. А вже вітчизняна психологія і до нині основні зусилля зосереджує на

підготовці спеціалістів-психологів в переважно теоретично-експериментальному напрямку. З іншого – необхідне вирішення комплексу завдань з підвищення профпридатності студентів, розв'язання яких сприятиме вірному вибору професії, врахуванню їх індивідуальних особливостей, розробці та ефективному використанню механізмів професійної мотивації, особливостей професійної самоідентифікації майбутніх психологів.

Адже, з'ясування цих особливостей є неодмінною й істотною передумовою та складовою процесу підготовки таких спеціалістів, однією з дієвих форм забезпечення ефективності зазначеного процесу професіоналами-психологами.

Аналіз наукових досліджень. В літературі поки що відсутні публікації, які містили б спеціальний системний аналіз проблеми професійної самоідентичності майбутніх фахівців з психології. Водночас слід зазначити, що окремим питанням, які стосуються цієї проблеми, приділяється певна дослідницька увага.

Однак, незважаючи на багатоплановість психолого-педагогічних досліджень професійного становлення як такого, проблема професійної самоідентичності майбутніх психологів досі не стала предметом спеціального дослідження. Водночас вже мають місце розробки, які створюють необхідні передумови такого дослідження.

Так, вже є дослідження, присвячені проблемам оволодіння програмою професійної підготовки, деякі технологічні питання підготовки фахівців, пропонувались різні моделі структури особистості психолога, досліджувались умови особистісного розвитку психолога (Н.О. Амінов, О.Ф.Бондаренко, Ж.П. Вірна, В.Г. Панок, Н.І. Пов'якель, Т.М. Титаренко, Л.І. Уманець, Н.В. Чепелева, Т.С. Яценко та ін.).

І передусім привернуто увагу до пошуку шляхів та засобів подолання існуючого нині розриву між теоретичним навчанням та практичною діяльністю майбутніх фахівців з психології (В. Панок, Н.В. Чепелева, Н.І. Пов'якель, Л. Терлецька, Т.М. Титаренко).

Певні результати отримані і при дослідженні проблеми становлення професійної *самоідентичності* майбутніх психологів завданням якого є виявлення передумов, засад, чинників та складових ефективного професійного становлення, різноманітних, передусім психологічних критеріїв, які визначають її ефективність (Н.А. Антонова, Г.О. Балл, Н.В. Бачманова, А.А. Бодальов, О.Д. Божович, В.О. Болотова, О.Ф. Бондаренко, Т.М. Буякас, С.В. Васьківська, Ж.П. Вірна, Л.В. Долинська, Ю.Г. Долінська, Н.А. Кучеровська, П.В.Лушин, Г.Ю. Любімова, Л.М. Мітіна, М.В. Молоканов, В.Г. Панок, Н.І. Пов'якель, Н.В. Чепелева, Н.Ф. Шевченко, Л.Б. Шнейдер).

У психологічній проблематиці професійного становлення практично відсутні фундаментальні дослідження, в яких розкривалися б психологічні критерії та умови набуття професійної компетентності в ході практичної діяльності.

Всі ці наукові розвідки, на нашу думку, створюють необхідну основу для системної розробки питання про специфіку професійної самоідентичності майбутніх психологів.

Метою статті є розкрити теоретико-методологічні основи професійної самоідентичності майбутніх психологів.

Виклад основного матеріалу та результати досліджень. Поняття “ідентичність”, “ідентифікація”, а також “самоідентифікація” тісно пов'язані. А саме, за допомогою процесу самоідентифікації і за рахунок зміни ідентифікацій формується ідентичність. Ідентичність визначається актуальним станом, поточним переживанням Я-цілісності на зрізі життєвого шляху. При зіставленні ідентифікації та ідентичності ідентифікація характеризує процесуальну сторону, а ідентичність – якісну визначеність розгортання «Я» в людському бутті. Ідентичність – це відповідь на питання про відношення предмету до самого себе. А особиста ідентичність, або самоідентичність, це відповідь на питання про ставлення особистості до самої себе [17].

Вперше в соціально-психологічному плані проблематика ідентичності розроблялася Дж. Мідом і Ч. Кулі. Під ідентичністю Дж. Мід розумів здатність людини сприймати свою поведінку і життя в цілому як єдине ціле.

Широке поширення терміну "ідентичність" і його введення в науковий обіг пов'язано з ім'ям Е. Еріксона (1960, 1968), який визначив ідентичність як внутрішню безперервність і тотожність особистості, як найважливішу характеристику її цілісності і зрілості, як інтеграцію переживань людиною свого нерозривного зв'язку, ототожнення себе з певними соціальними групами. Це визначає систему цінностей, ідеали, життєві плани, соціальну роль індивіда, його потреби і способи їх реалізації [16, с. 12].

Для більш глибокого розуміння як формується *ідентичність людини*, слід зосередити увагу на тому, яку роль відіграє ідентичність у цьому процесі та як відбувається процес ідентифікації.

Ідентифікація в загальному розумінні – це феномен ототожнювання себе із взірцем.

У психологічному словнику під редакцією В.Зінченка, Б.Мещерякова ідентифікація визначається як уподібнення (як правило, несвідоме) себе значущому іншому як зразку на основі емоційного зв'язку з ним [9].

А.В. Петровським, М.Г. Ярошевським зазначене поняття презентоване як уподібнення, ототожнення з будь-ким чи будь-чим; як процес співставлення одного об'єкта з іншими на основі певних властивостей, в результаті чого виникає установа їх схожості чи відмінності [11].

Ідентичність є характерною рисою особистості, в якій «внутрішня тотожність та неперервність» синтезується з прагненням її інтеграції з соціальними структурами. Ідентифікація – це ототожнення, несвідомий процес, завдяки якому людина поводить себе так, як людина, з якою вона себе ідентифікує (наприклад, психолог-наставник). У психоаналізі процес ідентифікації інтерпретується як неусвідомлене наслідування поведінки або певних якостей тієї особистості.

Самоідентичність особистості виражається у ставленні останньої до самої себе [17].

Першими в соціально-психологічному напрямку займалися проблемою самоідентичності Дж. Мід і Ч. Кулі. У своїх роботах вони використовували більш традиційний термін "самість" (Self), самоідентичність розглядалася цими авторами і як результат соціальної інтеракції, і як чинник, що обумовлює соціальну інтеракцію. Під самоідентичністю Дж. Мід розумів здатність людини сприймати свою поведінку і життя в цілому як єдине ціле.

Таким чином, з одного боку, соціум визначає ідентичність людини (задаючи норми та закони її існування), а з іншого – індивід створює своє власне оточення у виборі мети, цінностей, потреб. Неусвідомлена ідентичність містить у собі комплекс очікувань, які засвоюються особою у процесі взаємодії із соціальною групою (імідж, стиль спілкування, сленг, типові способи комунікації, очікувані уподобання тощо).

Становлення самоідентичності забезпечується процесом самоідентифікації і за рахунок зміни ідентифікацій.

У психології самоідентифікація – це уподібнення себе якійсь конкретній людині або образу людини [10]. Психологічний процес самоосягнення особистості; формування Я або персональної ідентичності [17].

За психологічним критерієм, така «самоідентифікована» особистість може бути розглянута як психологічно безперервна, і тому вона та ж сама особистість, якщо зберігає ті ж переконання, побоювання, ту ж поведінку тощо, якщо вона може зрозуміти своє життя. Як тільки з'являється якась різниця (або яка-небудь розбіжність) [21] між психологічними складовими в різних моментах життя, тоді такі субособистості не є однією і тією ж особистістю.

Така ідентичність складається з того, що робить особистість індивідуальною і відмінною від інших. Це може бути шлях, який бачить особистість чи вона знаходиться у пошуку себе, чи це може бути набір цінностей її структури життя [18].

Становлення особистості професіонала, його самоідентичності нерозривно пов'язане з процесом самоідентифікації з професією (Садовничий В.А., 1995, Смирнов С.Д., 1995, Чорний В.Н., 2000, Любимова Г.Ю., 2000).

Під професійною самоідентифікацією Дж. Марсія, С. Московічі, Г. Теджфел розглядали прагнення суб'єкта оволодіти знаннями, навичками та вміннями самодіагностики, своєрідного „примірювання на себе” професійно значущих особливостей характеру, поведінки, спілкування [19; 20; 22].

Згідно з концепцією Е. Еріксона, встановлення своєї ідентичності в професійній діяльності – найважливіше завдання, яке постає перед людиною в період юнацтва і ранньої дорослості. Формування ідентичності – безперервний процес, метою якого на цьому віковому етапі є досягнення генеративності – усвідомлення певної життєвої продуктивності (Еріксон Е., 1996). Активна професійна діяльність є для молодшої людини одним із найбільш досяжних шляхів до самореалізації.

Вищий навчальний заклад є найважливішим етапом освоєння професії, початком професійного становлення. Воно полягає в активному, свідомому утвердженні людини у професійній позиції на основі засвоєння певної системи знань, норм, цінностей, оволодіння професійними вміннями, що відбувається за участі процесів ідентифікації, самоідентифікації кінцевим результатом якого є професійна самоідентичність особистості майбутнього спеціаліста.

Професійна ідентичність є складовою частиною професійної самосвідомості та пов'язана з процесами професійного самовизначення, професійної адаптації, професійної самодіагностики, пізнанням та оцінкою себе як суб'єкта власної діяльності, а також професійним самовдосконаленням людини, становленням її індивідуальної професійної позиції (С. Г. Вершловський, А. І. Лесохіна).

Теоретичний аналіз праць вітчизняних та зарубіжних вчених засвідчив, що питання методологічного забезпечення професійної підготовки майбутніх психологів завжди посідало чільне місце серед актуальних психолого-педагогічних емпіричних досліджень. Ключовими у вивченні проблеми становлення фаховості психолога є «особистісно-орієнтована» методологія (І.Д.Бех, І.С.Булах, К.Роджерс, В.Франкл, Е.Фромм, І.С.Якиманська та ін.), представники якої стверджують, що професійне зростання можливе через розвиток особистісних рис та «діяльнісна» (С.Л.Рубінштейн, П.І.Зінченко, Г.С.Костюк, та ін.) – в якій наголошується на підвищенні ефективності фаховості через формування професійно значущих якостей особистості.

Вчення С.Л. Рубінштейна про розвиток особистості в діяльності [12] зберегло свою актуальність і до сьогодні, але, на нашу думку, для сфери становлення особистості в межах професійного навчання більш значущими виявляються положення динамічного підходу Л.І. Анциферової [1] про те, що особистість схильна до саморозвитку і виступає ініціатором своєї діяльності.

Професійна ідентифікація, як процес професійної ідентичності, пов'язана з професійним самовизначенням, що є емоційно забарвленим ставленням особистості до свого місця у професійному світі і важливою характеристикою соціально-психологічної зрілості особистості, потреби в самореалізації та самоактуалізації [4]. Ставлення людини до вибору виявляється в її професійних інтересах, які будуть супроводжуватися професійним покликанням, тобто

специфічним ставленням до певного виду діяльності, за якого робота стає продуктивнішою і відповідає реальним і потенційним можливостям особистості [2, с. 9].

Е. Клапаред розглядаючи професійну ідентичність, зазначає, що «на кожному місці повинна стояти людина, найбільш для цього придатна», при цьому головний наголос у рішенні такої задачі повинен робитися на діагностиці її оригінальних здібностей, а не на здобутих знаннях.

О.П. Єрмолаєва трактує професійну ідентичність як компонент особистісної ідентичності, що забезпечує успішну професійну адаптацію, і як домінуючий чинник професійної кар'єри, що базується на компетентності, профпридатності, інтересі до роботи та їх балансі з оточенням [3, с. 23–85.].

У межах попередньо наведених позицій знаходяться наукові погляди Л. Шнейдер, яка припускає, що професійна ідентичність має різні джерела формування. Одним із них є об'єктивні межі професійної ідентичності, котрі визначені нормативними державними документами про освіту. Так, той, хто навчався на певному факультеті і отримав диплом спеціаліста сприймається як професійно ідентичний своїй професії. В цьому випадку, ключовими складовими професійної ідентичності, на думку автора, виступають освітньо-професійна «спільність долі» і професійна поінформованість. З іншого боку, автор виходячи з результатів наукових досліджень зазначає, що вчені підкреслюють необхідність розробки професіограми особистісних якостей професіонала, тобто в становленні профіідентичності певну роль грає виражений особистісний радикал [15, с. 114].

До внутрішніх джерел становлення професійної ідентичності автор відносить емоційно-позитивний фон, на якому відбувалось отримання інформації щодо обраної професії; позитивне сприйняття себе в якості суб'єкта професійної діяльності; емоційно-позитивне прийняття своєї приналежності до професійної спільноти; успішне засвоєння прав і обов'язків, норм і правил професійної діяльності.

Враховуючи наведені вище характерні показники професійної ідентичності Л. Шнейдер дає визначення *професійної ідентичності психолога* як прояв характерних для «нормативного» психолога рис у відповідності з його базовою освітою, володіння певними професійними знаннями та вміннями. А під *професійною самоідентичністю психолога* розуміє процес особистісного прийняття професії, тобто розуміння ним, що він психолог, позитивно до цього ставиться, напрацьовує систему професійно-моральних оцінок, визначається («відтворюється», «вибудовується», «підтверджується», «вивіряється», «довизначається» – В.І. Слободчиков, Г.А. Цукерман) в своїх професійних позиціях, усвідомлює та виокремлює характерні риси людей своєї професії та інших [15, с. 122–123].

В.Л. Зликов на прикладі професії педагога розробив схему становлення професійної *ідентифікації*, яка включає 4 етапи: початковий – передвизначеність, наступний – дифузія, потім – мораторій і кінцевий етап, який характеризує повністю сформовану ідентифікацію, – досягнення ідентичності [5, с. 99–104].

У визначенні самоідентифікації вчителя – суб'єкта педагогічної комунікації, як психологічного механізму свідомого сприйняття професії педагога, автор орієнтується, насамперед, саме на концепцію Дж. Міда. А саме: неусвідомлена ідентичність містить у собі комплекс очікувань, що засвоюються індивідом у процесі взаємодії із соціальною групою: імідж, стиль спілкування, сленг, типові техніки бесіди та аргументації, очікування уподобання тощо. Усвідомлена ідентичність є результатом аналізу індивідом того, наскільки поведінка педагога відповідає існуючим зразкам педагога-майстра.

Беручи до уваги подані вище підходи до інтерпретації професійної ідентичності особистості, професійної самоідентифікації педагога, ідентичності та самоідентичності

психолога ми дамо своє формулювання професійної самоідентичності психолога: комплекс засвоєних професійних знань, набутих умінь, навичок, якостей, інтересів, цінностей, переконань особистістю спеціаліста. Виходячи із положень концепції соціальної ідентичності Г. Теджфела [22], концепції В.О. Моляко [14] про особистісну готовність як детермінанту оволодіння професією та концепції професійної самоідентичності Л.Б. Шнейдер [15, с. 122–123] дамо визначення *професійної самоідентифікації психолога*. Під *професійною самоідентифікацією психолога* ми розуміємо процес особистісного прийняття професії, підпорядкування себе очікуванням соціуму відповідно до вимог соціально-функціональних ролей, що складають суть психологічної діяльності.

Також важливою внутрішньою передумовою становлення професійної ідентичності, на думку Ю. Стрелкова, виступає професійний досвід (його смислові та часові структури) особистості [13].

Крім того, на думку Л. Матвеевої, вартим уваги є фактор своєчасності, врахування сенситивних періодів розвитку професійної ідентичності [7], одним з них є юнацький вік.

Цей перелік факторів можна доповнити чинниками, що, на думку, Н. Пілат посідають важливе місце у становленні значущої професійної ідентичності молоді, а саме: переживання цінності професії, її престижності в сучасному суспільстві [8, с. 542–547].

Важливим, на думку Н. Кривоконь, для виокремлення та якомога повної характеристики чинників професійної самоідентифікації є виділення її етапів, серед яких вчена наводить наступні: професійне самовизначення; готовність до виконання професійних функцій; наявність потреби у самодіагностиці, самопізнанні тощо [6].

Характеристиці змісту та етапів самоідентифікації в різних професіях присвячені також дослідження А. Маркової, В. Панка, Л. Пермінової, В. Рибалки, Т. Титаренко, Н. Чепелевої та ін.

Виходячи з наведених вище складових, показників професійної ідентичності ми розробили власну структуру професійної самоідентичності майбутніх психологів, яка містить такі складові:

1. Когнітивна складова (уявлення про професію, своїх вчителів і професійних попередників; знання певного професійного лексикону, цінностей та норм; прийнятий еталон професійної діяльності).

2. Емоційна складова (емоційно-позитивний фон у процесі обрання професії; позитивне сприйняття себе в якості суб'єкта професійної діяльності; емоційно-позитивне прийняття своєї приналежності до професійної спільноти).

3. Професійно-важливі якості спеціаліста (уважність, енергійність, сила волі; вміння помічати деталі вербальної і невербальної поведінки; акторські та режисерські, організаційні якості; схильність до різноплановості мислення, психологічна сміливість, ерудованість; професійно-психологічна рефлексія та саморефлексія; професійний інтелект, інтуїція; уміння зберігати конфіденційність психологічної інформації; прагнення до системного підходу у роботі).

4. Досвід (самопрезентація, потребове зростання, професійне спілкування студентів з фахівцями – професіоналами).

5. Професійні функції (надання психологічної допомоги людині у складні життєвих обставинах або в умовах утрудненого спілкування чи співпраці з оточуючими).

Висновки. В результаті теоретичного дослідження професійної ідентичності, самоідентичності та процесів їх становлення, ми з'ясували, що останні є визначальною умовою професійного самовизначення, становлення психолога. Адже метою формування ідентичності в юнацькому віці є усвідомлення певної життєвої продуктивності, що проявляється в активній

професійній діяльності та є для молодшої людини одним із найбільш досяжних шляхів до самореалізації.

Література

1. Анциферова Л. И. Принцип связи психики и деятельности и методология психологии / Л. И. Анциферова // Методологические и теоретические проблемы психологии. – М. : Наука, 1969. – 117 с.
2. Вірна Ж. П. Основи професійної орієнтації / Ж. П. Вірна. – Луцьк : РВВ “Вежа”, 2003. – 156 с., с. 9
3. Ермолаева Е. П. Психология социальной реализации профессионала / Е. П. Ермолаева. – М.: Институт психологии РАН, 2008. – С. 23–85.
4. Зеер Э. Ф. Психология профессии / Э. Ф. Зеер. – М. : Академический проект, 2003. – 336 с.
5. Зливков В.Л. Становлення особистісно-рольової ідентифікації сучасного педагога: проблеми і перспективи / В. Л. Зливков // Вісник НТУУ “КПІ”. Філософія. Психологія. Педагогіка. – 2001. – Випуск 1. – С.99–104.
6. Кривоконь Н. І. Соціально-психологічні чинники професійної самоідентифікації фахівців системи соціального захисту населення 2002 года : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.05 «Соціальна психологія» / Н. І. Кривоконь. – К., 2002. – 20 с.
7. Матвеева Л.Г. Становление профессионального сознания клинических психологов : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.01 «Общая психология, психология личности, история психологии» / Л. Г. Матвеева. – М., 2004. – 24 с.
8. Пілат Н. І. Особливості формування соціальної ідентичності в студентській молоді // Н. І. Пілат // Вісник Львівського ун-ту. Філософські науки. – 2003. – Вип.5. – С.542–547.
9. Психологический словарь / [авт.-уклад. Зинченко В. П., Мещерякова Б. Г.]. – М. : Педагогика – Пресс, 1996. – 440 с
10. Психологический словарь [Електронний ресурс] : А. Я. Психология. – Режим доступу до словн. : <http://azps.ru/hrest/80/156959.html>
11. Психология. Словарь / [авт.-уклад. Петровский А. В., Ярошевский М. Г.]. – М. : Политиздат, 1990. – 494 с.
12. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / Сергей Леонидович Рубинштейн. – СПб.: Питер, 1998. – 705 с. – (Серия «Мастера психологии»).
13. Стрелков Ю. К. Инженерная и профессиональная психология : [навч. посіб.] / Ю. К. Стрелков. – М. : Академия, 2001. – 360 с.
14. Трудовая подготовка учащихся в межшкольных комбинатах : [навч. посіб.] / В. А.Моляко. – К., 1991.
15. Шнейдер Л. Б. Профессиональная идентичность: теория, эксперимент, тренинг : [учебное пособие] / Л. Б.Шнейдер. – М. : МСПИ; Воронеж НПО «МОДЭК», 2004. – 600 с. – (Серия «Библиотека психолога»). – С.114; 122-123.
16. Эриксон Э. Детство и общество / Э. Эриксон ; [пер. с англ.]. – Обнинск, 1993. – С. 12.
17. Свободная энциклопедия [Електронний ресурс] : Википедия. – Режим доступу до энцикл. : https://ru.wikipedia.org/wiki/Личная_идентификация.
18. Ludwig A. M., 1997, How Do We Know Who We Are?, Oxford University Press.

19. *Marsia J.* Identity adolescent psychology. – N. Y.: Mithuen, 1980. – 228 p.;
20. *Moskovici S.* Notes towards a description of Social Representation//European Journal of Social Psychology. – 1988. – V. 18. – P. 137-142.
21. *Nozick* «Personal Identity Through Time», Personal Identity (Martin & Barresi), Blackwell (2006) (англ.).
22. *Tajfel H.* Social identity and intergroup relations. – Cambridge Univ. Press, 1982. – 405 p.

Транслітераційний переклад літературних джерел

1. *Antsyferova L. Y.* Pryntsyp svyazy psykhyky y deyatelnosty y metodolohyya psykholohyy / L. Y. Antsyferova // Metodolohycheskye y teoreticheskye problemy psykholohyy. – M. : Nauka, 1969. – 117 s.
2. *Virna Zh. P.* Osnovy profesiynoyi oriyentatsiyi / Zh. P. Virna. – Luts'k : RVV "Vezha", 2003. – 156 s., s. 9
3. *Ermolaeva E. P.* Psykholohyya sotsyal'noy realizatsiyi professyonal'a / E. P. Ermolaeva. – M.: Ynstitut psykholohyy RAN, 2008. – S. 23–85.
4. *Zeer Э. F.* Psykholohyya professyy / Э. F. Zeer. – M. : Akademicheskyy proekt, 2003. – 336 s.
5. *Zlyvkov V.L.* Stanovlennya osobystisno-rol'ovoyi identyfikatsiyi suchasnoho pedahoha: problemy i perspektyvy / V. L. Zlyvkov // Visnyk NTUU "KPI". Filosofiya. Psykholohiya. Pedahohika. – 2001. – Vypusk 1. – S.99–104.
6. *Kryvokon' N. I.* Sotsial'no-psykholohichni chynnyky profesiynoyi samoidentyfikatsiyi fakhivtsiv systemy sotsial'noho zakhystu naselelnya 2002 hoda : avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stupenya kand. psykol. nauk : spets. 19.00.05 «Sotsial'na psykholohiya» / N. I. Kryvokon'. – K., 2002. – 20 s.
7. *Matveeva L.H.* Stanovlenye professyonal'noho soznannya klynycheskykh psykholohov : avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stupenya kand. psykol. nauk : spets. 19.00.01 «Obshchaya psykholohyya, psykholohyya lychnosty, ystoryya psykholohyy» / L. H. Matveeva. – M., 2004. – 24 s.
8. *Pilat N. I.* Osoblyvosti formuvannya sotsial'noyi identychnosti v student-s'koyi molodi // N. I. Pilat // Visnyk L'vivs'koho un-tu. Filosofs'ki nauky. – 2003. – Vyp.5. – S.542–547.
9. *Psykholohycheskyy slovar'* / [avt.-uklad. Zynchenko V. P., Meshcheryakova B. H.]. – M. : Pedahohyka – Press, 1996. – 440 s
10. *Psykholohycheskyy slovar'* [Elektronnyy resurs] : A. Ya. Psykholohyya. – Rezhym dostupu do slovn. : <http://azps.ru/hrest/80/156959.html>
11. *Psykholohyya. Slovar'* / [avt.-uklad. Petrovskyy A. V., Yaroshevskyy M. H.]. – M. : Polytyzdat, 1990. – 494 s.
12. *Rubynshteyn S. L.* Osnovy obshchey psykholohyy / Serhey Leonydovych Rubynshteyn. – SPb.: Pyter, 1998. – 705 s. – (Seryya «Mastera psykholohyy»).
13. *Strelkov Yu. K.* Ynzhenernaya y professyonal'naya psykholohyya : [navch. posib.] / Yu. K. Strelkov. – M. : Akademyya, 2001. – 360 s.
14. *Trudovaya podgotovka uchashchykhysya v mezhshkol'nykh kombinatakh* : [navch. posib.] / V. A.Molyako. – K., 1991.
15. *Shneyder L. B.* Professyonal'naya ydentychnost': teoryya, eksperiment, treninh : [uchebnoe posobye] / L. B.Shneyder. – M. : MSPY; Voronezh NPO «MODЭК», 2004. – 600 s. – (Seryya «Byblyoteka psykholoha»). – S.114; 122-123.
16. *Эрыксон Э.* Det-stvo y obshchestvo / Э. Эрыксон ; [per. s anhl.]. – Obnynsk, 1993. – S. 12.

17. *Svobodnaya* энциклопедия [Elektronnyy resurs] : Vykupedyya. – Rezhym dostupu do entsykl. : https://ru.wikipedia.org/wiki/Lychnaya_ydentyfykatsyya.
18. *Ludwig A. M.*, 1997, *How Do We Know Who We Are?*, Oxford University Press.
19. *Marsia J.* *Identity adolescent psychology*. – N. Y.: Mithuen, 1980. – 228 p.;
20. *Moskovici S.* Notes towards a description of Social Representation//*European Journal of Social Psychology*. – 1988. – V. 18. – P. 137-142.
21. *Nozick* «Personal Identity Through Time», *Personal Identity* (Martin & Barresi), Blackwell (2006) (англ.).
22. *Tajfel H.* *Social identity and intergroup relations*. – Cambridge Univ. Press, 1982. – 405 p.

Бойченко И. С. Теоретико-методологические основы профессиональной самоидентичности будущих психологов. В данной статье осуществляется теоретический анализ проблемы идентичности, самоидентичности и процессов их становления (идентификации, самоидентификации). Подается роль идентичности и процессов ее формирования в ходе становления идентичности человека. Рассматриваются подходы различных психологических теорий к определению идентичности, идентификации, самоидентичности, самоидентификации и профессиональной идентичности, идентификации, профессиональной самоидентичности, самоидентификации. Определяются особенности становления профессиональной идентичности в юношеском возрасте. Рассматривается роль высшего учебного заведения в процессе приобретения профессиональной самоидентичности будущим специалистом. Акцентируется внимание на необходимости учета особенностей последней в профессиональной подготовке будущих профессионалов. Указываются подходы к формированию профессионального образа личности. Называются различные виды профессиональной идентичности. Описывается связь профессиональной идентичности с процессами профессионального становления. Отмечается влияние личностного принятия профессии на эффективность становления профессиональной идентичности. Сравняется становления и содержание понятий профессиональной идентичности и профессиональной самоидентичности психолога. Раскрываются понятия профессиональной идентичности и самоидентичности психолога. Предлагается вариант становления профессиональной идентификации педагога и определение понятия профессиональной самоидентификации педагога. Определяются движущие силы профессиональной самоидентификации, факторы (источники) формирование профессиональной идентичности. Подается собственное определение понятий профессиональной самоидентичности и самоидентификации психологов, структура профессиональной самоидентичности будущих психологов. Указывается на определяющую роль профессиональной идентичности и самоидентичности в профессиональной самореализации юношей.

Ключевые слова: идентичность, идентификация, самоидентичность, самоидентификация, профессиональная идентичность, профессиональная идентификация, профессиональная самоидентичность, профессиональная самоидентификация, будущий психолог.

Boychenko I. S. Theoretical and methodological basis of professional identity of future psychologists. This article is a theoretical analysis of the problem of identity, self-identity and process of their formation (identification, self-identification). Served role identity and its formation processes during formation of human identity. Approaches different psychological theories to determine the identity, identification, self-identity, self-identification and professional identity, identification, professional self-identity, self-identification. Identify the peculiarities of professional

identity in adolescence. The role of higher education institution in the process of acquiring the professional self-identity of future specialists. The attention to the need to incorporate the latest features in the training of future specialists. Identifies approaches to creating a professional image of the person. Indicate different types of professional identity. Connection of a professional identity with the processes of professional development. Marked influence personal decision profession efficiency of formation of professional identity. Compared formation and meaning of professional identity and professional self-identity psychologist. Disclosed concept of professional identity and self-identity psychologist. The variant of becoming a professional teacher identification and definition of professional self-identification of teachers. Singled out the leading role in the formation of a mentor teacher professional self-identification. Identify drivers of professional self-identification, factors (source) formation of professional identity. Served own definitions of professional self-identity and the self-identification of psychologists, the structure of professional self-identity of future psychologists. Points to the crucial role of professional identity and professional self-identity in self youths.

Keywords: identity, identification, self-identity, self-identification, professional identity, professional identification, professional self-identity, professional self-identification, future psychologist.

Відомості про автора:

Бойченко Інна Степанівна – науковий співробітник Державного інституту сімейної та молодіжної політики, м. Київ, Україна, i_boych@ukr.net.

Information about the author:

Boychenko S. Inna – researcher, State Institute for Family and Youth, m. Kyiv, Ukraine, i_boych@ukr.net.

Статтю подано до друку 22.06.2017.

УДК 378.016:159.9 – 051

© В. В. Волошина, 2017

В. В. Волошина (м. Київ)

АКСІОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВИБОРУ МАЙБУТНІМ ПСИХОЛОГОМ ПРОФЕСІЙНОЇ СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Волошина В. В. Аксиологічні аспекти вибору майбутнім психологом професійної спеціалізації в процесі підготовки у вищому навчальному закладі. У статті презентовано результати емпіричного вивчення аксіологічних аспектів вибору майбутнім психологом професійної спеціалізації в процесі підготовки у вищому навчальному закладі. Вибір спеціалізації має здійснюватись на основі усвідомлення студентом цінності особистісного «Я» як психолога і впевненості у власному бажанні й спроможності надавати психологічну допомогу Іншому. За умови усвідомлення власної системи цінностей, розуміння здібностей, бажань і спроможностей такий особистісний вибір не викликає труднощів у майбутнього фахівця, підкріплюючись почуттям інтегративної цілісності, самоповаги і самодостатності. Труднощі ж породжуються при умові аксіологічної та ідентифікаційної невизначеності, низькому рівні самоінтересу і саморозуміння, зовнішній вмотивованості до професійної діяльності студента тощо. Обираючи спеціалізацію, студент проектує аксіологічні перспективи своєї професійної ідентичності, тобто надає домінантності саме тим професійним цінностям, які найбільше відображають його особистісні смисли у професійній діяльності, відповідають